

YUNUS EMRE DİVANI'NDAKİ SÖZ VARLIĞININ AKSARAY İLİ AĞIZLARINDAKİ İZLERİ*

Muammer DOĞAN**

Öz

Yunus Emre, Oğuzcaya dayalı yeni bir yazı dilinin kurulmasında önemli paya sahip halk ozanlarımızdandır. Yaşadığı dönemdeki konuşma dili ile şiirlerini söylemiştir. Onun eserlerinde, Eski Türkçe dönemine ait kelimelerle Türkçenin ses yapısına uyarlanmış ödünçleme kelimeler birlikte yer alır. Yunus'un söz varlığı Türkiye Türkçesi ağızları bağlamında çok fazla ele alınıp incelenmemiştir.

Bu çalışmada, yaşadığı coğrafya hâlâ tartışma konusu olan Yunus'un Divanındaki söz varlığı Derleme Sözlüğü temelinde Aksaray ili ağızlarındaki söz varlığı ile karşılaştırılmış, ortaklaşan söz varlığı üç ana başlık altında irdelenerek süregelen tartışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yunus Emre, Divan, Aksaray ağızı, Eski Anadolu Türkçesi.

THE TRACES YUNUS EMRE DIWAN IN THE VOCABULARY OF AKSARAY DIALECT

Abstract

Yunus Emre is one of the folk poets who had an important role on the establishing a new literary language based on Oghuz Turkic. He wrote the poetry in the spoken language of that period. On his works, the words which belong to Old Turkish Period and the borrowed words which were adapted to the phonetic structure of Turkish are found together. The vocabulary of Yunus has not been examined in detail within the context of Turkey Turkish dialects so many times.

In this study, the vocabulary of the Diwan of Yunus whose living place is still a matter of debate has been compared with the vocabulary of the dialect in the province of Aksaray on the basis of Compilation Dictionary and by studying the shared vocabulary under three main titles, it is aimed to contribute to ongoing discussions.

Keywords: Yunus Emre, Diwan, Aksaray dialect, Old Anatolian Turkic.

1. Yunus Emre ve Yaşadığı Dönem:

13. yüzyılın ikinci yarısına kadar tek bir koldan ilerleyen Türk yazı dili, bu zaman diliminden sonra doğu, batı ve kuzey sahalarına göre farklı adlarla yoluna devam etmiştir. Doğuda Çağatay Türkçesi, kuzeyde Kıpçak Türkçesi ve batıda Oğuz Türkçesiyle eserler meydana getirilmiştir.

* Bu çalışma, Medeniyetimizin Şafağında: Yunus Emre (29-30 Nisan 2015, Aksaray Üniversitesi) Sempozyumunda "Yunus Emre Divanı'ndaki Söz Varlığının Aksaray İli Ağızlarındaki İzleri" adıyla sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve yeniden eklemeler yapılmış hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr.; Aksaray Üniversitesi, Sabire Yazıcı Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, muammerdogan@aksaray.edu.tr.

Zeynep Korkmaz, Oğuz Türkçesinin 11 ve 12. yüzyıllardaki yoğun göçlerle Anadolu bölgesinde yazı dili hâline geldiğini, bu yazı dilinin de Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Türkiye Türkçesi diye adlandırıldığını belirtir. Bu dönemi de kendi içerisinde Selçuklu dönemi Türkçesi, Beylikler dönemi Türkçesi ve Osmanlıcaya geçiş dönemi Türkçesi olmak üzere üç başlık altında ele alır (Korkmaz, 2010: 27).

Yunus Emre, Anadolu'daki Oğuz Türkçesi temelli yazı dilinin kuruluşunda en önemli paya sahip halk ozanıdır. O, Selçuklu dönemi Türkçesinin son zamanları ve Beylikler dönemi Türkçesinin başlarında yaşamıştır. Özkan, onun Türkçenin yazı dili olarak teşekkülündeki rolünü belirttiği çalışmada; o dönemde pek çok şahsiyetin bu edebî dilin gelişmesine katkıda bulunduğunu, öncülük yaptığını ancak onların eserlerinin lirizm ve sanat değeri bakımından Yunus'un söyleyiş gücü ve sanat inceliğine ulaşamadığını belirtir. İşte Özkan, bu sıraladığı sebeplerden dolayı yeni edebî dilin oluşumunda en büyük katkıyı Yunus Emre'nin yaptığını ifade eder (Özkan, 2011: 30). Korkmaz da Oğuzcaya dayalı yeni bir yazı dilinin kurulmasında Oğuz - Türkmen beylerinin millî geleneklerine ve dillerine verdikleri önemin yanında dönemin sanatçıları koruma bakımından gösterdikleri hassasiyeti vurgular. Ayrıca Yunus Emre'nin millî dil bilinci ve sevgisinin üst düzeyde olduğunu ifade ederek onun bu hususta hem öncü hem de zirvede olduğunu belirtir (Korkmaz, 1995: 364).

2. Yunus Emre'nin Dil Özellikleri:

Yunus Emre'nin eserlerinde kullandığı dil, pek çok araştırmacı tarafından incelenmiş ve bu hususta çokça eser verilmiştir. O, yaşadığı dönemdeki konuşma dili ile şiirlerini söylemiştir. Dolayısıyla söyleyiş özelliklerinde mevcut olan halkın kullandığı dil, onun şiirlerinde içten, doğal ve rahat bir söyleyiş tarzı ile karşımıza çıkar. Bu şiirlerde kısa, yalın fakat güçlü bir anlatım mevcuttur. Sözcük seçiminde halk kültürüne dair kelimeler, deyimler öne çıkar. Yalnız bu dil, basit bir söyleyiş ile derin anlamlar yüklenen bir yapıdadır.¹ Öyle ki sözcüklerin seçimi ve bir araya getirilmesindeki düzen, çeşitli söz sanatlarının kullanımı şiirlerindeki duygu ve tesirin gücünü artırır.²

Yunus Emre'nin eserlerindeki söz varlığı renkli bir görünüm arz eder. Onun yaşadığı dönem, Türk dil tarihinde bir geçiş dönemidir. Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçe ile Osmanlı Türkçesi arasında bir köprü vazifesi görür. Bu yüzden Orhun Yazıtları'nda, Uygur ve Karahanlı

¹ Yunus Emre'nin şiirleri, sehl-i mümteni özelliği taşır. Hem kolay hem de zor anlamındaki bu tabir, sade ve düz anlatıma dayanması nedeniyle ortaya çıkarılması kolay gibi görünen ancak kolay sanıldığı için taklit edilmeye kalkıldığında yoğun ve özgün anlatımdan, dilin usta kullanımından dolayı taklit edilemeyen, benzeri söylenemeyen ifadelerdir (Mengi, 2000: 63). Mesela; "Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı / Söz ola ağılu aşı bal ile yağ ide bir söz" dizelerindeki söyleyiş bir sehl-i mümteni örneğidir. Bu beyitte sayfalar dolusu yoruma konu olabilecek bir mevzu açık, anlaşılır ve öz bir biçimde sunulmuştur.

² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Aksan, 2005.

dönemi eserlerinde mevcut olan pek çok kelime Yunus'un söz varlığında doğal olarak yerini alır.³ Onun şiirlerinde pek çok kelime Türkçenin ses yapısına uyarlanmış bir biçimde karşımıza çıkar.⁴ O, bu dönemde halkın dilinde yer etmiş pek çok Arapça ve Farsça kelimeye Türkçe libasını giydirek kullanır. Bunun yanında pek çok İslami terimi de Türkçeleştirmiştir. Mesela Allah için *Çalap*, Allah dostları için *kılavuz*, Azrail için *can alıcı*, sorgu meleği için *sorucu* gibi kelimeleri kullanmıştır (Üşenmez, 2013: 635-643).

Söz varlığı bakımından değerlendirilmesi gereken bir husus da onun eserlerinde yer alan Arapça ve Farsça kelimelerin varlığıdır. Bu hususu doğru bir biçimde tahlil edebilmek için o dönemdeki dil anlayışına göz atmak gerekir. Köprülü, Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki devamı olan Anadolu Selçuklu Devleti zamanında haberleşmede ve şer'î işlerde Arapçanın, divan işleri ile dâhilî muamelelerde Farsçanın, halk ile ilgili işlerde Türkçenin kullanıldığını düşünmektedir (Köprülü, 1980: 334). Bu dönemde Türkçe, yazı dili olarak Arapça ve Farsça ile konuşma dili olarak da başta Rumca ve Ermenice olmak üzere çeşitli dillerle bir mücadele içindeydi (Özkan, 2014: 58). Gerçekten de Arapça ve Farsça uzun bir müddet geniş bir sahada İslam medeniyetinin iki temel dili olarak kullanılmıştır. Bu durum, Anadolu'da yazılı bir edebiyat geleneğinin ancak 13. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Böyle bir ortamda yetişen Yunus Emre, doğal olarak şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeler de kullanmıştır. Ancak onun kullandığı bu kelimelerin pek çoğu halkın dilinde yer etmiş kelimelerdir. Dil bilimsel açıdan bir dilin başka bir dilden kelime alması dilin doğal seyri içerisinde olan tabii bir durumdur. Yeryüzünde hiçbir dil diğerinden etkilenmeden hayatını sürdürememiştir. Diller farklı yollarla birbirleri ile temas halinde olabilir. Aynı coğrafyada iç içe yaşamak ya da sınır komşusu olarak yaşamak, ticaret, teknoloji, din, sanat, spor vb. sebeplerle diller birbirleri ile ilişki içindedir. Dolayısıyla bir dilin diğer bir dilden kelime alması ya da o dile kelime vermesi kaçınılmazdır. Bu durum dil biliminde ödünçleme diye adlandırılır (Demirci, 2014: 331-332). Yunus Emre'nin bu yüzden Arapça ve Farsça kelimeleri kullanması yadırganacak bir durum değildir. Meseleye farklı bir açıdan yaklaşmak da mümkündür. Bu devirde Türkler çoktan İslam medeniyeti dairesine girmiş; Kur'an ve sünnet ekseninde bir din anlayışına mensup olmuşlardır. Yunus Emre'nin ilahi hakikatleri tasavvufi bir anlayışla aktarmak için meydana getirdiği dil, halkın yabancı olduğu değil, aşına olduğu bir dildir (Tatçı, 2013: 133).

³ Yunus Emre'nin eserlerinde yer alan arkaik kelimeler için bk. Gölpınarlı, 1934: 266-277; Gülensoy, 1995: 117; Günşen, 2003: 8-9; Üşenmez, 2009: 8-10; Özkan, 2011: 38-64; Tatçı, 2013: 133.

⁴ Günşen, 2003: 6; Özkan, 2009: 35-38; Tatçı, 2013: 133.

Yunus Emre'nin eserlerinde yer alan ödünçleme kelimeler oransal açıdan da incelenmiştir. Aksan, EAT'nin başlarında yabancı öğelerin oranının yüksek olmadığını, tasavvufi ve dinî konuların işlendiği metinlerde ödünçlemelere daha sık rastlanması beklenirken bu oranın düşük olduğunu belirtir ve Yunus Emre Divanı'nda bu oranın % 13, Divan'ın kimi yerlerinde ise % 22 olduğunu belirtir (Aksan, 2004: 214).

Divan ve Risâletü'n-Nushiyye'deki tüm kelimelerin tarandığı diğer bir çalışmada kelimelerin oransal olarak dökümü sunulmuştur. Toplam 1063 Arapça kelimenin yüzdelik oranı % 36,4'tür. Farsça kelimelerin sayısı toplam 490'dır ve % 16,7'lik bir orana sahiptir (Akdemir, 2013: 453).

Yunus Emre'nin söz varlığı ile ilgili en kapsamlı çalışma CİN ve Babacan tarafından yapılan çalışmadır ve bu çalışmada Yunus Emre'nin söz varlığı ile ilgili ayrıntılı tespitler mevcuttur. Bu çalışmada Yunus'un Risâletü'n-Nushiyye ve Divan'ı imla, ses, şekil ve söz varlığı açısından değerlendirilmiş ve söz varlığı ayrıntılı biçimde grafiklerle gösterilmiştir:

Eserlerde madde başı 3502 söz varlığı mevcuttur. Bunun içinde 1708 söz varlığı ile Türkçe, ilk sırada yer almaktadır. Buna birleşik ifadeleri ve incelediğimiz tüm deyimleri ilave ettiğimizde Türkçe en az % 65'lik bir orana ulaşmakta ve karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Türkçe % 65, Arapça % 22, Farsça % 9, Diğer % 4. Bu grafikte Türkçe dışında kalan % 35'lik kısım din ve tasavvuf dolayısıyla dilimize gelen sözcükler olup bu sözcüklerin büyük çoğunluğu Yunus'tan bu yana halk tarafından kullanılan veya en azından anlamı bilinen sözcüklerdir. Bunun yanında anlamı bilinemeyecek az sayıda sözcüğün metindeki kullanım sıklığı da oldukça düşüktür. Metinde arkaik denilebilecek 300 civarında sözcük bulunmakta ve bunun metindeki bütün Türkçe sözcüklere oranı yaklaşık % 15-20 civarındadır (CİN-Babacan, 2013: 67-68).

3. Yunus Emre ve Türkiye Türkçesi Ağzları :

Dönemsel dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi ve Standart Türkiye Türkçesi art zamanlı pek çok çalışmada ele alınıp incelenmiştir. Aynı zamanda Yunus Emre'nin eserlerindeki dil özellikleri pek çok araştırmacı tarafından tespit edilmeye çalışılmıştır.⁵ Lakin onun eserlerindeki söz varlığı Türkiye Türkçesi ağzları bağlamında çok fazla ele alınmamıştır. Bu bağlamda bu hususu ele alan araştırmalar şu şekildedir:

Gülensoy'un 1991 yılındaki "*Yunus Emre ve Anadolu Ağzları*" adlı çalışması bu alandaki çalışmalardan tespit edilebildiği kadarıyla ilkidir. Gülensoy bu çalışmada, Yunus'un dil özelliklerinden kısaca bahsetmekle birlikte daha ziyade onun dilinde yer alan Türkçe kökenli

⁵ Bunlardan birkaçı için bk. Gemalmaz 1991; Hacıeminoğlu 1991; Günşen 2003; Özkan 2011; Tatçı 2013.

fiilleri ve isim soylu kelimeleri sıralar ve eserlerde kullanılan deyim varlığını ortaya koyar. Bu çalışmada ağızlar açısından dikkate değer nokta, onun deyişleri ile Anadolu ağızlarında ortaklaşan kelimelerden bazılarının sunulması; bu sunumdan hareketle onun kullandığı Türkçenin günümüz Anadolu insanının günlük hayatında canlı bir biçimde kullanıldığı tespitidir (Gülensoy, 1995: 115-123).

Günşen, Yunus'un Türkçesini ayrıntılı bir biçimde ele aldığı çalışmasında Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan, Standart Türkiye Türkçesinde kullanılmayan deyimlere yer verir. Dîvân ve Derleme Sözlüğü'nü karşılaştırılıp yazı dilinde yer almayan ama ağızlarda yaşayan kelimelerden bir kısmını kullanıldığı yöreleri de göstererek tespit etmiştir. Günşen, tespit edebildiği kadarıyla bir ilk olduğunu belirttiği bu çalışmasından hareketle Yunus Emre'nin yaşadığı bölgenin aşağı yukarı çizilebileceğini ifade eder ve kullanılan kelime dağarcığının Anadolu ağızlarındaki izleri bakımından Yunus Emre'nin Orta Anadolu'da yaşamış olabileceğini belirtir (Günşen, 2003: 9-12).

Hulusi Güngör'ün "*Yunus Emre'nin Kullandığı Türkçenin Anadolu Ağızlarıyla Kıyaslanması*" adlı çalışması bu bağlamda konumuz ile bağlantılıdır. Bu çalışmada, Yunus Emre'nin sık kullandığı 140 kelime seçilmiş ve bunların Yunus Emre'nin mezarı olduğu öne sürülen on beş yöredeki kullanım durumu incelenmiştir. Araştırmacı bu çalışmasında Karaman ağızında bu kelimelerin tamamının kullanıldığını tespit ederek Karaman ilinin Yunus Emre'nin diline tamamen uyan bir bölge olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada ayrıca Yunus Emre'nin söz varlığında yer aldığı düşünülen on dört maddelik ses değişikliği temel alınarak bazı tespitlere yer verilmiştir. Buna göre Yunus Emre Türkçesinde yer aldığı ifade edilen bu değişimler sekiz Türk lehçesi ve yine Karaman ağızı ile karşılaştırılmış ve en büyük benzerliğin Karaman ağızı ile Özbek ve daha çok Türkmen ağızlarında olduğu belirtilmiştir (Güngör, 2007).

Bu çalışma, bilimsel bir objektiflikle değerlendirildiğinde pek çok eksiklik göze çarpmaktadır. Bunlardan birkaçını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Güngör, çalışmasında Yunus Emre'nin sıkça kullandığı 140 kelimeyi tespit ettiğini ifade ederek bu kelimelerden hareketle bir kıyaslama yapar. Ancak onun kıyaslama için kullandığı "*barmak, biş-, bunca, di-, düpdüz, neci, nem, nesi, seyrek, yazı, yil, yini, yir*" gibi kelimeler bir dildeki temel söz varlığı içerisinde yer alan ve ayırt edicilik noktasında yararlanması mümkün görünmeyen gramer birlikleridir.

2. Bu çalışmanın bizim çalışmamızı ilgilendiren kısmı, Aksaray ili ağzının diğer on dört il ağızı ile birlikte Yunus Emre'nin kelime kadrosu ile karşılaştırmaya tâbi tutulan il ağızlarından

biri olmasıdır. Bu karşılaştırmada Aksaray yöresinde kullanılmadığı belirtilen şu sözler esasında yöre ağzında kullanılmaktadır:

“*Barmak, başa var-, bencileyin, bezen-, bıçgu, biş-, buğz, bunca, bürün-, çalgu, çıyan, çul, dak-, dat, der-, di-, dolan-, durut-, dut-, düpdüz, düş, eğle-, gah, gaybet, gök, göynük, göyün-, guduret, gücün, haya, ilduz, il, ilet-, iriş-, kerpiç, mata, murdar, Mürvet, nalin, neci, nem, nesi, neydüğü, ötürü, sav-, savurt-, say-, segirtür-, seyrek, söğ-, terezü, yen, yesir, yöri-, yum-, zemheri*”...

Bu çalışmada Aksaray ili ağzı ile Yunus Emre'nin kelime kadrosundaki benzerlikler % 48'lik bir oranla karşılaştırılan on beş yerleşim yeri arasında Karaman'dan sonra ikinci sırada gösterilmiştir (Güngör, 2007: 714). Yukarıda verilen karşılaştırmadaki eksiklikler de göz önüne alındığında bu çalışmanın güvenilirliği çok düşüktür.

Yunus Emre Divanı'nın Karaman nüshasını yayına hazırlayan İdris Nebi Uysal, bu nüshayı Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ağzlarıyla ilişkisi bakımından değerlendirmiştir (2014: 134-141). Uysal, Karaman nüshasının, Karahan'ın ağız tasnifindeki (1996: 116-117) Batı Grubu Ağzları'nın 9. alt grubuna yakınlık gösterdiğini belirtir (2014: 137). Uysal'ın bu benzerliği gösterirken verdiği dil özelliklerinin tamamı Aksaray ili ağzları için de geçerlidir.

4. Yunus Emre Divanı ile Aksaray ili Ağzlarında Ortaklaşan Söz Varlığı:

Yaşadığı devrin halk dilini başarılı bir biçimde kullanan Yunus Emre'nin *Divan*'ında yer alan pek çok kelime bugün STT'de kullanılmamakla birlikte Türkiye Türkçesi ağzlarında yaşamaktadır. Bu çalışmada da Yunus Emre'nin yaşamış olabileceği yerleşim alanlarından birisi olarak gösterilen Aksaray ilinin ağız coğrafyasında Yunus'un söz varlığının izleri sürülmüştür. Yapılan tarama neticesinde Yunus'un kullandığı ve Aksaray ili ağzlarında hâlen kullanılmakta olan söz varlığının bir kısmının ortaklaştığı görülmüştür.

Ortaklaşan söz varlığı tespit edilirken ana ölçüt olarak bu söz varlığının *Derleme Sözlüğü*'nde yer alıp almaması dikkate alındı. Tarama neticesinde elde edilen söz varlığı bir tablo biçiminde şu başlıklar altında ele alındı:

1. *Derleme Sözlüğü*'nde yer alıp Aksaray ağzı ve *Yunus Emre Divanı*'nda ortaklaşım aynı anlamda kullanılan kelimeler.

Hem Aksaray ağzında hem de Divan'da tespit edilen bu kelimeler, aynı zamanda diğer Anadolu ağzlarında da kullanılmaktadır. Ancak bu kelimeler farklı anlam özelliklerine sahiptir. Mesela bu tabloda yer alan *dil-* fiili, *Derleme Sözlüğü*'nde *dokun-* anlamında yer almaktadır (DS,

2009: 1497). *Dil-* fiili, Aksaray ili ağzından ve Divandan tanıklanan örnek kullanımlarda *kesmek, ortadan ikiye ayırmak* anlamlarında kullanılmıştır.

2. *Derleme Sözlüğü*'nde yer almayı Aksaray ağzı ve *Yunus Emre Divanı*'nda ortaklaşan kelimeler.

3. *Derleme Sözlüğü*'nde yer alıp Aksaray ağzı ve *Yunus Emre Divanı*'nda ortaklaşan anlam değişimine uğramış kelimeler.

Söz varlığının yukarıda belirtilen düzene göre sıralanması ile oluşturulan tablonun ilk sütununda tespit edilen kelimeler ve o kelimelerin anlamları verildi. İkinci sütunda, kelimelerin Aksaray ili ağızlarında örnek kullanımları verildi. Bu örnek kullanımlar, yöre ağzı ile ilgili akademik çalışmalardan ve saha araştırması neticesinde soruşturma yöntemiyle ulaşılan verilerden elde edildi. Son sütunda ise kelimelerin *Yunus Emre Divanı*'nda yer aldığı beyitler sunuldu.

1. Derleme Sözlüğü'nde Yer Alıp Aksaray Ağzı ve Yunus Emre Divanı'nda Ortaklaşım Aynı Anlamda Kullanılan Kelimeler

Kelime ve Anlamı	AYA'da Kelimenin Örnek Kullanımı	Kelimenin Divan'da Kullanımı
Ayaz: Kuru soğuk	Ayazda beklemişler.	'Işk yağmuru tamlası gönül göğinden tamar Sevgü yili götürür yağmuru ayaz ile (335: 19, 324)
Bil: Bel	bilimi virdim dutlar (AYA, 548)	Bir niçenün bilin buker bir niçenün mülkin yıkar Bir niçenün yaşın döker var gücünü üzer ölüm (198:3, 200)
Bez-: Usanmak	yalan dünya senden bezdim . (AYA, 363)	Ata oguldan beze bakmaya ana kıza Şol gün geliser bize unutm 'arasâtı (385: 7, 381)
Dak-: Takmak	bi buruya aynı dağallardı . (AYA, 715)	Oı Hallâc-ı Mansûr'ıla söyleridüm Ene'l-Hakk'ı Hem yine anun boynına dâr urganun dakan benem (187:9, 188)
Dil-: Kesmek, ortadan ikiye ayırmak	şöyle hundan ıcık inni olurdu. böyle ince dilellerdî . (AYA, 480)	Zekerıyyâ ağaca sığınmagn Bıçguyla iki dıldürdün anı (379:6, 365)
Dutuş-: Alev almak, tutuşmak	dutuşunca geldiler. (AYA, 602)	Kimi zârî kılup aklar zebânîler cânın tağlar Dutuşmış sinleri oda çıkan dütinleri gördüm (207:8, 213)
Eglen-: Vakit geçirmek, oyalanmak	Bir ay burda eglenirdim . (AYA, 428)	Va'de kılduk ol dostıla biz bu cihâna gelmedin Pes ne kadar eglenevüz ol va'demüz yitse gerek (139:2, 141)
Esil-: Dökülmek	İncileri esilmek	Esilmiş incü dişleri dökilmiş saru saçları Bitmiş kamu teşvişleri Hak varlığın almış yatur (74:5, 87)
Eş-: Kazmak	gençleriñ oynadı bizim zamanımızda şöyle bi şuruya bi çukur eşellerdi . (AYA, 658)	Çün cenâzeden şeşdiler / Üstüme toprak eşdiler / Hep koyubanı kaçdılar / Allâh sana sundum elüm (184: 11, 183)
Fasid: Kötü, fenâ, yanlış, bozuk, fesad çıkaran. Kavgacı, bozucu.	Fasidlik yapma!	Terk ide fâsid işleri iş idine dervişleri Akıda gözden yaşları dost haberin duyan kişi (372 :8, 360)
Girü: Geri, tekrâr, sonra, yine	giri ebem dayanamamış. (AYA, 749)	Bildük gelen geçirimmiş konan girü göçerimiş 'Işk şerbetin içerimiş her kim bu ma'nîden tuyar (28:8, 43)

Kak-: kalkmak	Ayağa anam nürsüñ kağardı , hazırlardı. (AYA, 631)	Kadem bir taş basdı taş kopdı bile vardı Kak yâ mübârek didi şöyle kaldı mu'allak (134:5, 135)
Kaykı-: vermek	Değer kağkımaz olaydım!	Sen hicâb oldun sana ne bakarsın dört yana Kaykımaz öne sona kime ki dîdâr gerek (135:4, 137)
Külüng: küçüğü	Kazmanın Külük nerde?	Yüz bin Ferhâd külüng almış kazar taglar bünyâdını Kayalar kesüp yol eyler Âb-ı Hayât akıtmaga (1:6, 17)
Neci: Kim oluyor	Biz neciyik yav? (AYA, 710)	Benüm degül bu kelecî varlık senün Yûnus neci / Çün dilüme sensin kadîr sensüz lisân depretmeyem (183:9, 181)
Nişe(l): nasıl	Ne şekil, yavrım kıyde esgiden neşâldı biliyün mu? (AYA, 663)	Mahkûmsan sen bu işe münkir gibi dime n'işe Müşkili yok başdan başa mü'min olan ölmediler (40:5, 53)
Tın-: takmak	Önemsemek, Hiç dîñmadı .	İy yârânlar tinman bana ben yine n'oldum bilmezem 'İlm ü 'amel sorman bana dîvâne oldum bilmezem(192:1, 193)
Ûn: Ses	babam ırâhatlık ününü göyürmüş âlıyo. (AYA, 600)	'İbrete kalmaz mısın ya hod anlamaz mısın Dinle kuşlar ünini niçe dürlü sâz gelür (23: 3, 38)

2. Derleme Sözlüğü'nde Yer Almayı Aksaray Ağzı ve Yunus Emre Divanı'nda Ortaklaşan Kelimeler

Yunus Divanı	Emre	Aksaray Ağzında Kelimenin Örnek Kullanımı	Kelimenin Anlamı
Beñiz: Yüz, alın, renk		ğınayı görünce ğızın beñizi bozuldu. (AYA, 705)	'Aşıkların yüzinden bellüdür beñizinden Her kim 'aşık olmadı benzer kurı ağaca (342:5, 328)
Bir kezın: Bir defa, bir kere		Bir kezın gel.	Diledi göre yüzün işide kendü sözün Nazar kıldı bir kezın anda cân virdi bana (12:6, 28)
Bühtan: İftira, birisine yalan isnat etme		zalım_emmim etti baña böhdeni . (AYA, 749)	Ugruluk yapıdum ana bühtân eyledi bana Bir çerçi geldi eydür kanı aldun gözgümi (407:11, 391)
Durut-: Durdurmak		Herif pek ğumar oynardı, durudamazdım . (AYA, 441)	Bu yiri gögi yaradan bu 'Arş'ı Kürs'i durudan / Bin bir adı vardır Yûnus ol sâhib-i Kur'ân benim (211:10, 217)
Duş⁶: Taraf, yön		Bizim ev camiye duş . (GGS, 603)	Anun gibi pâdişâha kimün gözi duş olursa Sultân-ı vakt oldıyısı 'aklından ol şaşa gelür (73:6, 86)
Gaybet: Gıybet		Ğaybet itme!	Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün 'Azrâil el'irmedin bu dükkânı dir gider (35:4, 49)
Ha dımedin: Hemen		Ha dime . (AYA, 567)	Hak bir gönül virdi bana hâ dımedin hayrân olur / Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur (49: 1, 63)
N'it-: Ne yapmak		nideyim felêk ğaderim kôfû. (AYA, 475)	Ömrüm beni sen aldadun Âh n'ideyin 'ömrüm seni (384:1, 370)
Özi döyme-: Dayanamamak		Nâpim guzum özüm döymedi , göca zobu sıpayı öldürecâdi âr elinden almasaydım ⁷	'İşka döyemedi özüm gensüzün açıldı râzum / Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân ola (4:8, 22)
Şâr: Şehir		isfân şâri diyi bir kıy varımış. (AYA, 607)	Hey Emrem Yûnus bî-çâre / Bulunmaz derdüne çâre / Var imdi gez şârdan şâra Şöyle garîb bencileyin (277:7, 269)

3. Derleme Sözlüğü'nde Yer Alıp Aksaray Ağzı ve Yunus Emre Divanı'nda Ortaklaşan Anlam Değişimine Uğramış Kelimeler

⁶ Bu kelime yöre ağzında *yönü dönük*, o yana doğru olan anlamında kullanılmıştır.

⁷ Bu cümleye 24.11.2015 tarihinde aşağıdaki kişisel web sitesinden erişilmiştir: <http://www.agacoren.org/vbglossar.php?do=showcat&catid=2&page=2&pp=10<r=O>

Kelime ve Anlamı	AYA'da Kelimenin Örnek Kullanımı	Kelimenin <i>Divan</i> 'da Kullanımı
Ag-: Yükselmek, yukarı çıkmak	Heybe ağdı .	Resûl Mi'râc'a agdı gökden yire nûr yağdı Habîb'üm diyü öğdi ol Fahr-ı cihân kanı (396:6, 379)
Bu kelime divandaki anlamından farklı olarak yöre ağzında "Ağır gelmek, yükün bir yanı aşağı sarmak" anlamında kullanılmıştır. Anlam daralması mevcuttur.		
Berkit-: Kuvvetlendirmek, sağlamaştırmak	İki berkitince yerinden kıpırdamadı. Lafı berkiterek didi.	Dost sevgüsün gönülde cânıla berkitmeyen Tûl-ı emel defterin dürmeyen 'âşik mıdır (36:3, 49)
Berkitmek fiilinin AYA'da <i>vurmak</i> ve <i>sağlamca, sıkı sıkıya</i> anlamları mevcuttur. Fiil, anlam genişlemesine uğramıştır.		
Canavar: Hayvan, canlı	hep gırdırırım canavara . (AYA, 376)	Miskîn âdem oğlanı nefse zebûn olmuşdur Hayvân cânâvâr gibi otlamaga kalmışdur (76:1, 88)
Bu kelime divanda <i>hayvan, canlı</i> gibi genel bir anlam ile kullanılırken AYA'da geniş bir anlamdan daha dar bir anlama geçiş yaparak anlam daralmasına uğramıştır, kelime AYA'da <i>kurt</i> anlamında kullanılır.		
Danışuğ: Tanışık ülfet, karşılıklı konuşmak.	ondan sôna bu perşembe de danışık ünisiyet, yinirdi. (AYA, 492)	Bu ikisi arasında bildüm devlet benüm imiş Hiç danışugum yog iken başum anunla hoş oldı (354:3, 339)
Kelime, Divan'daki anlamı ile kullanılmakla birlikte örnek cümlede görüldüğü üzere bir tür düğün yemeği olarak da AYA'da kullanılır. Bu kullanım anlam genişlemesi örneğidir.		
Deste: Grup, demet	desde ⁸ toplardık. (AYA, 591)	Erenler sohbetinde deste kızıl gül idüm / Açıldum ele geldüm soldumısa ne oldı (393:2, 377)
AYA'da <i>desde</i> şeklinde <i>biçilmiş buğday yığı</i> anlamında kullanılmıştır. Kelimede bu kullanımı ile anlam daralması meydana gelmiştir.		
Göynü-: Yanmak	göndürdüñ elbiseyi.	Gündüz hâlüm gören kişi kâfir ise göynür özi / Kim ne bilür ben bilürem kim niçe geçer dünümi (409:4, 393)
Divanda <i>özi göynü-</i> biçiminde kullanılan deyim, "çok üzülmek, acı çekmek" anlamındadır. Bu kelime AYA'da <i>elbisenin yanması</i> şeklinde kullanılır. Kelime bu kullanımıyla anlam daralmasına uğramıştır.		

Bu tespitlere ilaveten Divan'da ve Aksaray yöresi ağızlarında ortaklaşan ancak diğer ağız bölgelerinde de kullanılan kelimeler de mevcuttur. Bu çalışma açısından herhangi bir ayırt edici özellik göstermeyen bu kelimelerden bazıları şu şekildedir: "Al-, anca, arıt- aş-, az-, azık, bagır, balkı-, ban-, bıçğı, bıñar, biş-, bez, bez-, bug, burc, büri-, cazı, çağşa-, çabık, çerçi, çıyan, çul, datlı, dek dur-, dep-, depele-, dilki, di-, dir-, dönder-, döşek, dut-, duzak, evren, eyle, fasid, galaba, gazel, gey-, gine, göca, göñlek, gök, horus, ıldız, ılı-, irak, ırl-, ısıcak, ig, ilet-, ir, irte, işik, iv-,kak-, ko-, kovcı, oñ-, palas, segirt-, sinuk, şinig, talbın-, tın-, tosbaga, urgan, utlu, yalınca, yalıñız, yayın-, yiñile, yirin-, yuka, yu-, yun-"...

⁸ Bu kelimenin "biçilmiş buğday yığı" anlamıyla kullanımına şu örnekler de verilebilir: "bi bak ölüm ekin yüksek ya. hanğısı çalışıyo babâ dimiş. bi hürü amanñ arkası dolu **desde** bi de eldâ dönmüş, geliyo dimiş" (AYA, 342); "ekinler işlenir oluyor **desde**" (AYA, 350); "yere göyduñ mu adı **desde**, goluñdaykan pırnat" (AYA, 419); "ekin işlerdik tarlada. tırpannan bunlar işlerdi, biz de toplardık başşak toplar, **desde** toplardık" (AYA, 591).

Sonuç:

Bu çalışmada, *Yunus Emre Divanı*, söz varlığı açısından Aksaray yöresi ağızları ile karşılaştırılmıştır. *Derleme Sözlüğü*'nün temel alındığı bu çalışmada YED ile AYA'da ortaklaşan söz varlığı tespit edilmiştir. Bu tespitler tablolastırılarak üç ana başlık altında sunulmuştur. İlk başlıkta *Derleme Sözlüğü*'nden tespit edilen AYA ve YED'de ortaklaşp aynı anlamda kullanılan diğer yöre ağızlarında ise farklı anlamlarıyla kullanılan 18 kelime, ikinci başlıkta *Derleme Sözlüğü*'nde yer almayıp hem YED'de hem de AYA'da ortaklaşan 10 kelime, üçüncü başlıkta da AYA ve YED'de ortaklaşan anlam değişimine uğramış 6 kelime tespit edilmiştir. Tespit edilen kelimelerin 2 tanesinde anlam genişlemesi, 4 tanesinde de anlam daralması mevcuttur. Toplamda ortaklaşan 34 kelime tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda AYA ve YED'de ortaklaşan ancak *Derleme Sözlüğü*'nde diğer ağız bölgelerinde de yer aldığı tespit edilen kelimeler ise sadece sıralanarak gösterilmiştir.

Yunus'un yüzyıllar önce kullandığı kelimelerden bazılarının çok küçük ses bilgisi değişimler gösterip bazı anlam farklılıklarıyla Aksaray ili ağızlarında hâlen işlek bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu dil bilimsel tespit, Yunus Emre'nin Orta Anadolu coğrafyasında yaşamış olabileceği tezini kuvvetlendirmektedir.

Kaynaklar

- AKDEMİR, Y. (2013). Yunus Emre'de Kelime Kadrosu. *Turkish Studies*, 8(9) 429-458.
- AKSAN, D. (2004). Köktürkçeden Bugüne Türkçede Ödünçlemeler Üzerine Bir Sözcük İstatistiği Araştırması. *Dil Bilim ve Türkçe Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- AKSAN, D. (2005). *Yunus Emre Şiirinin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- CİN, A. ve BABACAN, V. (2013). Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushiyye'si ve Divan'ı Üzerine Yeni Bir İnceleme. *Mediterranean Journal of Humanities*, 57-69.
- DEMİRCİ, K. (2014). *Türkoloji İçin Dil Bilim Konular Kavramlar Teoriler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- DOĞAN, M. (2012). *Aksaray ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
- GEMALMAZ, E. (1991). Yunus Emre'nin Şiirlerindeki Dil Özellikleri. *Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, (15-16 Ekim Erzurum)*, 61-77.
- GÖLPINARLI, A. (1934). Yunus Emre'de Öz Türkçe Kelimeler. *Türkiyat Mecmuası*, 4, 265-280.
- GÜLENSOY, T. (1995). Yunus Emre ve Anadolu Ağızları. *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, (7-10 Ekim 1991 Ankara)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 115-124.
- GÜNGÖR, İ. H. (2007). Yunus Emre'nin Kullandığı Türkçenin Anadolu Ağızlarıyla Kıyaslanması. *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu 38. ICANAS International Congress of Asian and North African Studies*, 10, 711-729.

- GÜNŞEN, A. (2003). Çağlar Üstü Kimliği ve Türkçesiyle Yunus Emre. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 28, 153-174.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1991). Yunus'un Türkçesi. *Yunus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler*, (Haz. Hüseyin ÖZBAY-Mustafa TATÇI), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. 148-160.
- KARAHAN, L. (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (1995). Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 360-364.
- KORKMAZ, Z. (2010). Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri. *Turkish Studies*, 5(1), 1-41.
- KÖPRÜLÜ, F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. (2. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- MENGİ, M. (2000). *Divan Şiiri Yazıları "Sehl-i Mümteni"*. Ankara: Akçağ Yayınları. 62-71.
- ÜŞENMEZ, E. (2009). Yunus Emre'nin Dili Hakkında. *Akademik Bakış*, 16, 1-12.
- ÖZKAN, M. (2011). Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Teşekkülünde Yunus Emre'nin Rolü. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 25-68.
- ÖZKAN, M. (2014). Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Gelişmesi. *Türkiyat Mecmuası*, 24(1), 53-73.
- TATÇI, M. (2013). *Yunus'un Gül Bahçesinden I. Cilt*, Ankara: TOBB Yayınevi.
- TATÇI, M. (2013). *Yunus'un Gül Bahçesinden II. Cilt*, Ankara: TOBB Yayınevi.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü Cilt I-VI*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UYSAL, İ. N. (2014). *Yunus Emre Divanı Karaman Nüshası*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- YAĞCI, A. Y. ve HÜYÜK, V. (2012). *Geçmişten Günümüze Sultanhanı*. Aksaray: Yenigün Ofset.